

Ενα μεγάλο ερώτημα για τὰ γράμματα

Επηρεάζεται ἡ κοινωνία ἀπ' τὴ λογοτεχνία σήμερα; Απαντᾷ ὁ κριτικὸς Αλ. Ζήρας

Πρὶν λίγο καιρὸ εἶχαμε δημοσιεύσει μιά σειρά συνεντεύξεων με λογοτέχνες γιὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ λογοτεχνικά ἔργα πάνω στὴν διαμόρφωση τῶν κοινωνικοπολιτικῶν συνθηκῶν σήμερα. Πάνω στοῦ ἴδιο θέμα δημοσιεύουμε σήμερα τὴν ἀπόψη τοῦ Αλέξη Ζήρα, ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς νεώτερης γενιάς. Ἡ ἀξία τῆς ἀπάντησης τοῦ κ. Ζήρα, πέρα ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἐγκείται καὶ στοῦ ὅτι ἔχουμε τὴ φορά αὐτὴ τὴν ἀπόψη ἑνὸς κριτικοῦ τῆς λογοτεχνίας μας, ἐνῶ μέχρι τώρα εἶχαμε δημοσιεύσει ἀπαντήσεις ἀπὸ ποιητὲς καὶ πεζογράφους.

Νὰ πῶς ἀπάντησε ὁ κ. Ζήρας στὰ ἐρωτήματά μας:

ΕΡΩΤ.: Νομίζετε ὅτι τὸ ἔργο ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἢ εἰδικότερα ἑνὸς λογοτέχνη (ποιητῆ, πεζογράφου, δοκιμιογράφου) μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει σήμερα τὶς κοινωνικοπολιτικές (με τὴν εὐρεία ἔννοια τοῦ ὄρου) συνθήκες τῆς χώρας; Γιατί καὶ πῶς τὶς ἐπηρεάζουν;

— Σ' ὅτι ἀφορὰ τὸ ἔργο ἑνὸς λογοτέχνη: ἐπηρεάζει τὴ διαμόρφωση μιάς συνείδησης καὶ ἑνὸς γούστου, μιάς στάσης ζωῆς ἴσως, στοῦ βαθμοῦ ὅπως ποὺ τὸ μὴνυμά του εἶναι αἰρετικό ὡς πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ δικαιωθεῖ, ὡς τέτοια παρά μόνο ὅταν εἶναι πολέμια κάθε συμβατικοῦ τρόπου ζωῆς, κάθε καλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως ποὺ τείνει νὰ γίνῃ καθιερωμένη καὶ ἐπιβαλλόμενη ὡς μοναδικὴ κάθε συντηρητικῶ γούστου ποὺ δὲν ἐπιτρέπει στὸν καλλιτέχνη ἢ λογοτέχνη νὰ προβάλῃ τὴ δική του ἐρμηνευσιὰ γιὰ τὸν κόσμο. Ἡ ἀντιγραφή τῆς πραγματικότητας, ἢ λεγόμενη πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς, τὸ μόνο ποὺ πετυχαίνει εἶναι νὰ κοιμίζει τὸν ἀποδέκτη τοῦ ἔργου, νὰ ἀρκεῖται στοῦ ὑπάρχον καὶ νὰ μὴ ἀνοίγει τὸ δρόμο σ' αὐτὸ ποὺ ἐγκυμονεῖται, νὰ εὐνουχιεῖ τὴν φαντασία, τὸν ἀπαραίτητο δίαυλο καθὲ ἀμφισβήτησης τῆς τυποποιημένης σκέψης καὶ δράσης.

Σὲ ὅτι ἀφορὰ τὸ ἔργο τοῦ κριτικοῦ καὶ γενικὰ τοῦ μελετητῆ: ὁ ρόλος ποὺ ἔχει νὰ παίξει, σ' αὐτὴ τὴν ριζοσπαστικὴ διαμόρφωση τῆς ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς συνείδησης, εἶναι θεμελιώδης. Εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴ δυνατότητα - ἀν εἶναι ἰκανὸς - νὰ χρησιμεύει ὡς διάμεσο μεταξὺ δημιουργοῦ καὶ ἀποδέκτη: εἶναι αὐτὸς ποὺ θὰ προετοιμάζει τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῶν ιδεῶν ποὺ δὲν ἀπολογούνται καὶ δὲν ἐπιβεβαιώνουν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ποὺ τὴν ἀντιμάχονται γιὰ νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν. Κ' αὐτὸ ἀδιάκοπα.

ΕΡΩΤ.: Μήπως ὑπῆρχαν κατὰ τὸ

παρελθὸν ἐποχές ἢ περιόδου ποὺ συνέβη αὐτό;

— Ἀν δούμε ἱστορικά τὸ θέμα τῶν ἐπιδράσεων, ποὺ ἀσκήσε ἡ τέχνη καὶ ἡ αἰσθητικὴ στὶς κοινωνικοπολιτικὲς συνθήκες ἑνὸς τόπου, δὲν χρειάζεται καὶ μεγάλος κόπος γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι σὲ κάθε ἱστορικὴ περίοδο ὑπῆρχαν αἰρέσεις καὶ αἰρετικοί. Ἡ τέχνη ἔχει τὴ δική της πολιτικὴ στράτευση: ὄχι αὐτὴν ποὺ εἶναι συναρτημένη μετὰ κάποιο ὀρισμένο πολιτικὸ δόγμα ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ προβάλλει μιά καινούργια ἠθικὴ στάση ἀπέναντι σὲ μιά κατεστημένη ἀντίληψη περὶ τοῦ τί εἶναι ὄραιο ἢ ἀσχημο, σωστό ἢ λαθεμένο. Ἀν ἡ τέχνη εἶναι σφιχταγκυλωμένη μετὰ μιά πολιτικὴ δεοντολογία, μετὰ ἕνα πολιτικὸ πρόγραμμα, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ μπαίνει σὲ ἐφαρμογὴ καὶ ἐκφράζει πιά ἕνα καθιερωτῶς πραγμάτων, ἡ τέχνη εἶναι ἀναγκασμένη νὰ τοῦ ἐναντιωθεῖ. Ἀλλ' αὐτὸ αὐτοκαταργεῖται καὶ αὐτοσβένει τὸν ἱστορικὸ τῆς ρόλο, ποὺ εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐξέλιξη καὶ κατάρκτηση τῶν καινούργιων μορφῶν, τὶς ὁποῖες διαθλέπει ὁ δημιουργός.

Βέβαια ἡ καλλιτεχνικὴ πρωτοπορία ἢ ἡ πρωτοπορία αὐτῶν ποὺ εἰσῆγαγαν καινούργιες ιδέες, δὲν εἶχαν ποτέ μιά ἀμεση ἐπιτυχία. Τὸ διαμορφωμένο γούστο τῶν μεγάλων μαζῶν ἀπὸ τὶς αἰσθητικὲς προδιαγραφές τοῦ κρατοῦντος μηχανισμού, δὲν κλονίζεται εὐκόλα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο κάθε πρωτοπορίας δικαιώνεται ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἀπὸ τὸν Τζορντάνο Μπρούνο ὡς τὸν Μαγιακόφσκυ καὶ ἀπὸ Εντγκάρ Ἀλλαν Πόε μέχρι τὸν Ρεμπό, τὸν Μαλλαρμέ καὶ τοὺς ὑπερρεαλιστῆς, πάντοτε ἡ πρωτοπορικὴ τέχνη ἔχει στὸ ἐκκίνημά της τὴν ἀντίδραση αὐτῶν ποὺ ἀμφισβητοῦσε τὴ λογική τους. Μήπως ὁ ἱμπρεσιονισμὸς τοῦ Μανέ ἢ ἡ «Γκουέρνικα» τοῦ Πικάσο εἶχαν ἐξαρχῆς τὴν ἀποδοχὴ τοῦ μεγάλου κοινού;

Μιά διόρθωση

Στὶς ἀπαντήσεις τῶν λογοτεχνῶν

ποὺ δημοσιεύσαμε πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ περιλαμβάνονταν καὶ ἀπόψεις τοῦ πεζογράφου Τόλη Καζαντζή, ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τοῦ ὁποῦ ὅμως ἔλειπε ἕνα τμήμα, κι αὐτὸ ἀπὸ τυπογραφικὴ ἀβλεψία, ἀπὸ αὐτὲς ποὺ κάποτε συμβαίνουν στὶς ἐφημερίδες. Σήμερα δημοσιεύουμε τὸ τμήμα τῆς ἀπαντήσεως τοῦ κ. Καζαντζή ποὺ ἔμεινε τότε ἀδημοσίευτη, ζητώντας ταυτόχρονα συγγνώμη καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας. Νὰ τί ἔγραφε ἡ παράγραφος ἐκείνη: ἀκολουθώντας ἕνα κείμενο ὅπου ἐξηγιόταν τὸ γεγονός ὅτι ἡ λογοτεχνία δὲν εἶναι προσιτὴ στοῦ κοινὸ καὶ ὅτι σ' αὐτὸ εὐθύνονται καὶ κάποιοι λογοτέχνες.

— Οἱ ἴδιοι σχεδὸν λόγοι συντείνουν στὸ νὰ μὴ φθάνουν πάντα στοῦ κοινὸ, ἔγραφε ὁ κ. Καζαντζής, στοῦ ὁποῖο ὅποτε κοινὸ, τὰ πῶ ἀξία καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς μας. Κι ἔτσι ὑπάρχει μιά εἰκόνα ἢ παράγραφος τῆς πραγματικότητας καὶ συνεπῶς καὶ μιά κακὴ ἐπιτροπὴ τῆς λογοτεχνίας πάνω στὶς κοινωνικοπολιτικὲς μας ἐξελίξεις, πράγμα πολὺ δυσάρεστο καὶ πολὺ ἐπικίνδυνο. Εἶμαι πολὺ ἀπιστοδωδὸς σχετικὰ μετὰ τὸν ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ παίξει σήμερα ἡ λογοτεχνία μας στὴν πολιτικὴ ἀνοδο τοῦ τόπου. Καὶ εἶναι κρίμα. Γιατί τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τῆς λογοτεχνίας μας, τουλάχιστον αὐτὸ ποὺ οἱ συνθήκες ποὺ ἀνέφερε μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ δῶ, βρίσκεται σήμερα καὶ σὲ πολὺ καλὸ δρόμο καὶ σὲ πολὺ ψηλὸ ἐπίπεδο σὲ σχέση μετὰ ἄλλες χώρες ὅπου ἐπικρατοῦν ἀσύγκριτα ὑγιέστερες συνθήκες πράγμα ποὺ δίνει πῶς οἱ λογοτέχνες μας, οἱ πραγματικοὶ μας λογοτέχνες εἶναι πολὺ ἀνθεκτικοί, πολὺ ἀνιδιοτελεῖς, ἐντίμοι καὶ ἐπιμονοί. Κι αὐτὸ εἶναι μιά μεγάλη ἐλπίδα καὶ μιά μεγάλη παρηγορία.